

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI
SAMARQAND DAVLAT ARXITEKTURA KURILISH INSTITUTI
“KASB TA'LIMI” kafedrası

Ta'limda axborot texnologiyalari fanidan

РЕФЕРАТ

Mavzu: Sinf darajasiga ko'ra axborot tizimlari. Avtomatlashtirilgan axborot tizimlari evolyusiyasi - axborot tizimlaridan foydalanishga nisbatan yondoshuvning o'zgarishi. Qaror qabul qilishni qullab quvvatlash tizim va uning evolyusiyasi. Aviakompaniya tizimi. Geografik tizim. Qaror qabul qilishga yordamlashuvchi tizim darajalari. Ekspert tizimi

**Bajardi. Usmonova Yu
Tekshirdi. Egamov**

Samarqand- 2016 yil

Mavzu: Sinf darajasiga ko'ra axborot tizimlari. Avtomatlashtirilgan axborot tizimlari evolyusiyasi - axborot tizimlaridan foydalanishga nisbatan yondoshuvning o'zgarishi. Qaror qabul qilishni qullab quvvatlash tizim va uning evolyusiyasi. Aviakompaniya tizimi. Geografik tizim. Qaror qabul qilishga yordamlashuvchi tizim darajalari. Ekspert tizimi

Rejasi:

- 1.. Sinf darajasiga ko'ra axborot tizimlari.
2. Avtomatlashtirilgan axborot tizimlari evolyusiyasi - axborot tizimlaridan foydalanishga nisbatan yondoshuvning o'zgarishi.
3. Qaror qabul qilishni qullab quvvatlash tizim va uning evolyusiyasi. Aviakompaniya tizimi. Geografik tizim.
4. Qaror qabul qilishga yordamlashuvchi tizim darajalari. Ekspert tizimi.

Sinf darajasiga ko'ra axborot tizimlari

Ishlab chiqarish tizimlari sinfini mahsulotning turli hayotiy sikli bosqichlariga muvofiq holda kichik sinflarga bo'lish mumkin: ilmiy tadqiqot - loyihalash - ishlab chiqarish – sinovdan o'tkazish.

Ishlab chiqarish jarayonlari uchun axborot-kommunikasiya texnologiyalarini qo'llash tegishli mehnat vositalari, texnologik va ishlab chiqarish jarayonlari, ilmiy tadqiqotlar, loyiha ishlari va ishlab chiqarishni texnologik tayyorlashning kompleks avtomatlashtirish tizimlariga olib keladi.

Texnologik jarayonlarni kompleks avtomatlashtirish uchun axborot-kommunikasiya texnologiyalarini qo'llash texnologik jarayonlarni avtomatlashtirilgan boshqarish tizimi, moslashgan ishlab chiqarish tizimlari, transport-omborxonalar tizimlarining yaratilishiga olib keladi. Bunday tizimlarni yaratishdan maqsad - milliy iqtisodiyot tarmoqlarini yuqori ishonchli mehnat vositalarini tadbiq etish hisobiga texnik qayta jihozlashni ta'minlash, ularni avtomatlashgan uchastka va texnologik jarayonlarga komplekslash, ishlab chiqarishga moslashuvchanlik hamda iqtisodiylikni bag'ishlashdir.

Axborot-kommunikasiya texnologiyalarini ilmiy tadqiqot loyihalari, konstruktorlik ishlari, texnologik tayyorlashda qo'llash ilmiy tadqiqotlarning avtomatlashtirilgan tizimi, loyihalash avtomatlashtirilgan tizimi, ishlab chiqarishni texnologik tayyorlash avtomatlashtirilgan tizimining yaratilishiga olib keladi.

Kompleks ITAT va LAT ilmiy-tadqiqot instruktorlari va loyiha tashkilotlarida fundamental tadqiqotlarni olib borish va texnika, texnologiyalarning yangi avlodlarini yaratish uchun ishlatiladi. Bunday tizimlar tarkibiga sun'iy intellekt komponentlari (ekspert tizimlar, bilimlar bazasi, multimedia vositalari) va ishchi stansiyalari lokal tizimlari hamda tadqiqotchi konstruktorlarning avtomatlashtirilgan ishchi o'rinlari kiradi.

Axborot-kommunikasiya texnologiyalarini ilmiy-tadqiqotlar, loyiha-konstruktorlik ishlari va ishlab chiqarishni texnologik tayyorlashdan asosiy maqsad «tadqiqot-loyihalash-konstruktorlash- ishlab chiqarishga tayyorlash» hayotiy davrining barcha bosqichlarida mahsulot ishlanmalari va texnologiyasini o'tkazish, sifati, foydalanish xarakteristikasi, texnologiyasi, yangi mahsulot ilmiyligi jihatini oshirish, nomenklaturani kengaytirish, tajribaviy ishlab chiqarishni qisqartirishdan iborat.

7.2. Avtomatlashtirilgan axborot tizimlari evolyusiyasi - axborot tizimlaridan foydalanishga nisbatan yondoshuvning o'zgarishi

Axborot tizimlari evolyusiyasi axborotlarni qayta ishlashning texnik vositasi rivojlanishi mazmunini va axborot tizimlari qadr-qimmati bilan bog'liq. 1-jadvalda axborot tizimlaridan foydalanishga nisbatan yondoshuvning o'zgarishi keltirilgan.

1-bosqich (60-yillar oxirigacha) apparat vositalarining imkoniyatlari cheklangan sharoitda katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash muammosi bilan farqlanadi.

2-bosqich (70-yillar oxirigacha) IBM/360 seriyasidagi EHMning tarqalishi bilan bog'liq. Dastur ta'minotining apparat vositalari rivojlanish darajasidan orqada qolishi – mazkur bosqich muammosi sanaladi.

1-va 2-bosqichlar hisoblash markazlari resurslaridan markazlashgan holda jamoa bo'lib foydalanishga mo'ljallanib eski operatsiyalarni bajarishda axborotlarni samarali qayta ishlashi bilan ajralib turadi. Tuziladigan axborot tizimining samaradorligini baholashdagi asosiy o'lchov – bu ishlanmaga sarflangan va uni joriy etish natijasida iqtisod qilingan mablag' o'rtasidagi farq bo'lgan. Mazkur bosqichdagi asosiy muammo – psixologik sabablar bilan bog'liq bo'lib, bu – foydalanuvchilar va tizimlarni ishlab chiquvchi mutaxassislar o'rtasidagi o'zaro aloqaning yo-monligida edi. Buning natijasida katta imkoniyatlarga ega tizimlar yaratilsada, foydalanuvchilar undan to'liq foydalana bilishmadi.

3-bosqich (80-yillar boshlaridan). Bu davrda kompyuter professional foydalanuvchining quroliga, axborot tizimlari esa – uning qarorlarni qabul qilishini qo'llab-quvvatlash vositasiga aylandi. Asosiy muammo foydalanuvchining talablarini maksimal qondirish va kompyuter muhitida shaxsiy interfeys ishini yaratish edi. Shu bilan birga axborot tizimlarini yaratishga nisbatan yondoshuv o'zgardi. Endi mo'ljal yakka tartibdagi foydalanuvchi tomonga o'zgardi. Foydalanuvchi mazkur ishlanmadan manfaatdor, u mutaxassislar bilan aloqani yo'lga qo'ydi, mutaxassislarning har ikki guruhi o'rtasida o'zaro tushunish yuzaga keldi. Bu bosqichda ma'lumotlarni ham markazlashtirilgan holda, ham aksincha holatda ishlash uslubidan foydalanila boshlandi.

1-jadval. Axborot tizimlaridan foydalanishga nisbatan yondoshuvning o'zgarishi.

Yillar	Axborotdan foydalanish konsepsiyasi	Axborot tizimlari turlari	Foydalanishdan maqsad
---------------	--	----------------------------------	------------------------------

1950-1960 yillar	Hisob-kitob hujjat-larining qog'oz to'plami	Hisob-kitob hujjatlarini elek-tromexanik buxgalteriya mashinalarida qayta ishlash-ning axborot tizimi	Hujjatlarni qayta ishlash tezligining oshishi. Oylikni hisob-kitob qilish jarayonining soddalashuvi
1960-1970 yillar	Asosiy maqsadni qo'llab-quvvatlash	Boshqaruvning axborot tizimi	Hisobotni tayyorlash jarayonining tezlashuvi
1970-1980 yillar	Boshqaruv nazorati	Qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash tizimi. Boshqaruvning oliy bo'g'ini uchun tizim	Nisbatan oqilona qarorni ishlab chiqish
1980-2000 yillar	Raqobat afzalligini ta'minlovchi axborot-strategik resurs	Strategik axborot tizimi. Avtomatlashtirilgan ofislar	Tashkilotlarning yashab qolish va gullab-yashna-shini ta'minlash

4-bosqich (90-yillar boshlaridan) – tashkilotlararo aloqalar va axborot tizimlarining zamonaviy texnologiyasini yaratishdan iborat. Mazkur bosqich biznesdagi strategik afzalliklarni tahlil qilish tushunchasi bilan bog'liq va telekommunikasiya texnologiyalari yutuqlari hamda axborotlarni qayta taqsimlashga asoslangan edi. Axborot tizimlari o'z oldiga ma'lumotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirishnigina emas, balki boshqaruvga ham yordam berishni maqsad qilib qo'ygan edi. Tegishli axborot-kommunikasiya texnologiyalari raqobatchilik kurashiga dosh berishni tashkil qilishga va ustunlikka erishishga yordam berishi lozim. Bu bosqichdagi muammolar juda ko'p. Ulardan asosiylari quyidagilar:

- Kompyuter tarmog'i uchun protokollar, standartlarni belgilash va kelishuvlarni ishlab chiqish;
- Strategik axborotlarga kirishni tashkil etish;
- Axborotlarni himoya qilish va uning havfsizligini tashkil qilish.

7.3. Qaror qabul qilishni qullab quvvatlash tizim va uning evolyusiyasi.

Aviakompaniya

tizimi. Geografik tizim

Qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash tizimi. Uning evolyusiyasi. Menejerlarning faoliyati turli murakkablikdagi qarorlarni qabul qilish zaruriyati bilan bog'liq (masalan, firmani rivojlantirish yo'nalishini tanlash, kompaniya faoliyatini avtomatlashtirish variantlari, ofis uchun binoni tanlash, filiallarni joylashtirish variantlarini belgilash, ishlab chiqariladigan yoki sotib olinadigan tovarlar turlari, asbob-uskuna turlari, kreditor, ishning hamijrochisi, vakant

joylarga nomzodlardan birini tayinlash). Bu birinchi galda axborot qarorlarni qabul qilish uchun talab etiladigan yig'in zaruriyati bilan bog'liq. Axborotlarga ega bo'lish zarur, biroq to'g'ri qaror qabul qilish uchun bu yetarli emas. Buning uchun predmet sohasini yaxshi bilish, qaror qabul qilish ko'nikmasini hosil qilish, bir qator vosita va usullarga ega bo'lishi lozim.

Shuning uchun ham ancha murakkab qarorlarni qabul qilishda turli sohalardagi ekspert-mutaxassislarini jalb etish kerak bo'ladi. Biroq, ekspertlar bilimidan samarali foydalanish uchun, birinchidan, qanday ekspertlar zarurligini, ikkinchidan, ular oldiga qanday masalalarni qo'yishni va nihoyat, qaror qabul qilish uchun ularning bilimidan qanday foydalanishni bilish kerak bo'ladi. Ayni paytda qaror qabul qilish vazifasi baribir menejer zimmasida qoladi.

Qaror qabul qilishdagi asosiy vazifa – bu alternativ (muqobil) variantlarni tanlash yoki ularning bir nechtasini maqsadga yetishish uchun qanchalik ahamiyatligiga ko'ra qatorlashtirib chiqish. Axborotlashtirish variantlarini tanlashda, avvalo firmaning asosiy maqsadi sifatida firma rentabelligini oshirishni ko'rsatish mumkin. Variantlarni baholash mezonlari sifatida esa axborotlashtirishga ketgan harajatlar, boshqa faoliyat turiga moslashish imkoniyati, axborotlarni himoyalash imkoniyati, so'rovga javob berish tezligi, asbob-uskunalarining ishonchliligi va hokazo omillarni qo'llash mumkin.

Qarorlar qabul qilish bosqichlarida va jarayonlarida yuzaga keladigan muammolarni hal etishning ko'plab usullari mavjud. Bu barcha usullar maxsus axborot tizimlari – qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash tizimi (QQQT) orqali amalga oshiriladi. QQQTni loyhalash iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqlikka asoslangan bo'lib vazifalarning murakkabligi bilan aniqlanadi. Mazkur tizim dialog ko'rinishidagi avtomatlashtirilgan tizimdir. U boshqaruvning axborot tizimlaridagi muhim darajalardan(kategoriya) biri sanaladi. So'ngi paytlarda QQQT kichik biznesda ham (masalan, savdo nuqtalarini joylashtirish variantlarini tanlash) qo'llanila boshlandi. Umuman olganda, ular alohida yakka uslubni qo'llab-quvvatlash va menejerning shaxsiy talablariga mos kelish imkoniyatiga ega.

Katta tijorat va davlat tashkilotlarida murakkab muammolarni hal etish uchun yaratilgan tizimlar ham mavjud.

Aviakompaniya tizimi. Aviatashish tarmog'ida «Boshqaruvning Tahliliy Axborot Tizimi» deb nomlangan qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash tizimidan foydalaniladi. U *American Airlines* tomonidan yaratilgan, ammo boshqa kompaniyalar, samolyot ishlab chiqaruvchilar va assosiasiyalar, tahlilchilar tomonidan ham foydalaniladi. Bu tizim transportdan foydalanish chog'ida to'plangan ma'lumotlarni tahlil etish, yuk oqimini baholash jadvalini statistik tahlil etish orqali ko'pincha qarorlarni qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, u kompaniyalar ulushi, tushumi va rentabellik bo'yicha aviabozorlar uchun bashoratlash imkonini beradi. Mazkur tizim shu tarzda aviakompaniyalar rahbariyatlariga chiptalar narxi, taransportga bo'lgan talab va hokazo masalalar yuzasidan qaror qabul qilishga ko'maklashadi.

Geografik tizim. Geografik axborot tizimi – bu qarorlar qabul qilishga ko'maklashuvchi tizimning maxsus kategoriyasi bo'lib, kompyuter grafikasini

geografik ma'lumotlar bazasi hamda tizimning boshqa vazifalari bilan integrallash imkonini va odamlarni geografik jihatdan taqsimlashga oid qarorlar qabul qilishda ko'maklashuvchi xaritalar va shunga o'xshash obyektlarni tuzish hamda ko'rsatish imkoniyatini yaratadi. Misol uchun, u jinoyatchilikka tegishli geografik xaritani tuzish va milisiya kuchini to'g'ri taqsimlashga katta yordam beradi. Shuningdek undan urbanizatsiya darajasini, o'rmonchilik san'atini, temir yo'l biznesini o'rganishda foydalaniladi.

7.4. Qaror qabul qilishga yordamlashuvchi tizim darajalari. Ekspert tizimi

Qarorlar qabul qilishga ko'maklashuvchi tizim darajalari. QQKTni tasniflashda quyidagilar hisobga olinadi:

- Hal etiladigan boshqaruv vazifalarining tuzilishi;
- Qaror qabul qilinishi kerak bo'lgan tashkilot boshqaruvining iyerarxiya darajasi;
- Hal etiladigan vazifaning u yoki bu sohadagi biznesga tegishliligi;
- Foydalaniladigan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari turi.

Hal etiladigan vazifalarning murakkabligi va qo'llanilish sohasiga bog'liq xolda QQQTning 3-ta darajasini ajratib ko'rsatish mumkin.

Birinchi darajali QQQT ko'plab vazifalarni bajarish imkoniyatiga ega. U yuqori darajadagi davlat boshqaruvi (prezident, hukumat, vazirliklar ma'muriyati) organlarida va katta kompaniyalarning boshqaruv organlari (korporatsiyalar direktorlar kengashi)da foydalanish uchun mo'ljallangan. Mazkur darajali tizim turli siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy tadbirlarni dasturga kiritishga oid qarorlarni asoslash uchun yirik kompleksli dasturlarni rejalashtirishda katta yordam beradi. U jamoa bo'lib foydalanish tizimi sanalib ma'lumotlar bazasi turli bilim sohasidagi ko'plab ekspert-mutaxassislar tomonidan tashkil qilinadi.

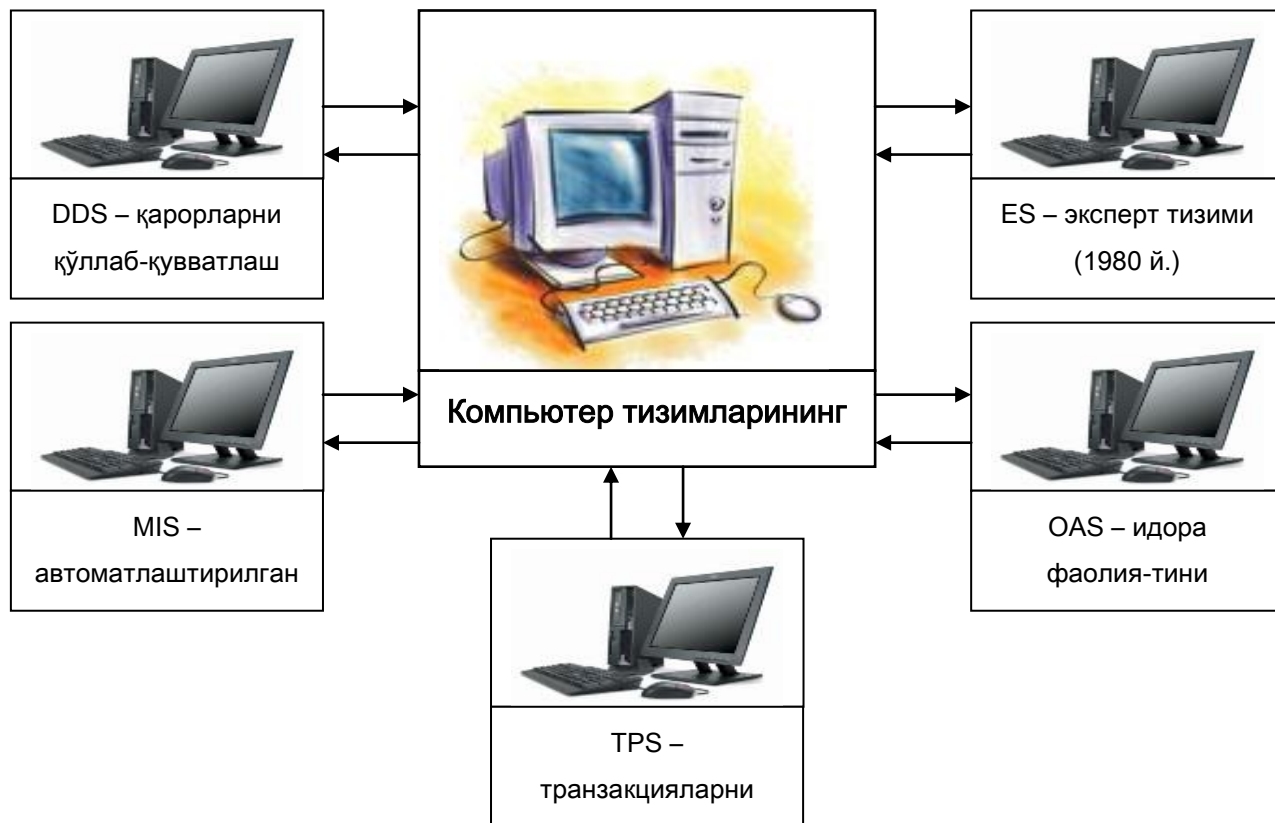
Ikkinchi darajali QQQT yakka tartibda foydalanish tizimi hisoblanadi va bunda ma'lumotlar bazasini bevosita foydalanuvchilarning o'zi yaratadi. Ular o'rta rangdagi davlat xizmatchilari, shuningdek, kichik va o'rta firmalar rahbarlari tomonidan boshqaruvning tezkor vazifalarini hal etish uchun mo'ljallangan.

Uchinchi darajali QQQT ham foydalanuvchining tajribasiga moslashtiriladigan, yakka tartibda foydalanish tizimi sanaladi. Ular tez-tez uchrab turadigan tizimli tahlil va boshqaruvning amaliy vazifalarini(masalan, kreditlash subyektini tanlash, ish ijrochisini tanlash, mansabga tayinlash) hal etish uchun mo'ljallangan. Bunday tizimlar ilgari biror masalani hal etishda amalda qo'llanilgan qaror natijalaridan kelib chiqqan holda, xuddi shunga o'xshash yangi vazifani hal qilish imkonini beradi. Bundan tashqari mazkur darajadagi tizimdan o'z tajribasi asosida xaridorga tovar tanlash imkonini beruvchi «intellektual reklama» vositasi sifatida uzoq vaqt foydalanish mumkin bo'lgan qimmatbaho tovarlar bilan savdo qiluvchi savdo korxonalarida foydalanish mumkin.

QQQT evolyusiyasi. Qarorlar qabul qilishga ko'maklashuvchi tizim o'z rivojlanishi jarayonida quyidagi yo'lni bosib o'tdi(1 - rasm).

Birinchi tizimlar – tranzaksiyalarni qayta ishlash tizimi (TRS) bo'lib ilgaritdan berilgan shaklda axborotlarni ro'yhatga olish, to'plash, saqlash va berishning eski

operasiyalarni bajarishga mo'ljallangan kompyuter tizimidir. Bunday tizim doirasida qaror qabul qilish faqat axborot bilan ta'minlanadi.

(1 - rasm).

Qarorlarni qabul qilishni qo'llab-quvvatlash tizimi va boshqaruv ishini avtomatlashtirish tizimi konsepsiyasining evolyusiyasi

Axborot tizimi rivojlanishining quyidagi bosqichi orqali boshqaruvning avtomatlashtirilgan tizimi konsepsiyasi paydo bo'ldi.

Ushbu konsepsiya bizda boshqaruvning avtomatlashtirilgan tizimi (BAT), g'arbda esa MIS (Management Information Sistem) deb nom olgan.

MIS – bu kompyuter tizimi bo'lib, boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo'lgan axborotlar bilan o'z vaqtida ta'minlash uchun ko'plab manbalardagi ma'lumotlarni tanlash hamda integrasiyalashga mo'ljallangan. Mazkur konsepsiyaning asosiy qoidalari:

- Axborotlarni yagona hisoblash markazida qayta ishlashni markazlashtirish;
- Xodimlar soni va qo'shimcha harajatlarni qisqartirish maqsadida ma'lumotlarni qayta ishlashning apparat va dasturiy vositasidan foydalanish;

- Ma'lumotlar bazasi, ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi tushunchalarining paydo bo'lishi.

Mazkur konsepsiya keyingi avlod tizimlarida foydalanila boshlandi. Shuni qayd etish lozimki, barcha avlod tizimlari va ularning konsepsiyasining mohiyati o'sha davrda mavjud axborotlarni qayta ishlashning texnik imkoniyatlari bilan aniqlangan.

Faoliyatni avtomatlashtirish tizimi taqsimlangan ma'lumotlar bazalarini amalga oshirgan. Ortiqcha markazlashtirish bartaraf etildi. O'rta EHM bazasida lokal hisoblash tarmoqlari yuzaga keldi. Qarorlarni qo'llab-quvvatlash axborot darajasida maqbul qarorlar qabul qilish uchun alohida uslub va modellar qo'llaniladi.

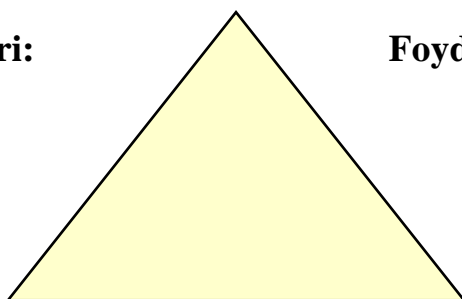
OAS– bu xuddi shunday boshqaruv tizimi faoliyatining operasiyalar kompleksini bajaradigan kompyuter tizimidir.

Keyingi bosqich–DDS tizimi. DDS–bu dialog kompyuter tizimi hisoblanib, boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish va tekshirish uchun ma'lumotlar bazasi va menejerning shaxsiy tajribasi bilan birgalikda boshqaruv obyektining rasmiylashtirilgan qoidalari va modellaridan foydalanadi. Ko'rinib turibdiki, bu xildagi tizimlar nafaqat qaror qabul qilishning axborot jarayonlarini ta'minlaydi, shuningdek, unda ishtirok ham etadi.

Axborot tizimi rivojlanishining cho'qqisi ekspert tizimlari (ES) sanaladi. Ekspert tizimi – bu qaror qabul qilish vazifasini hal etish uchun ayrim rasmiy ko'rinishda taqdim etilgan bir yoki bir nechta ekspertlar bilimidan foydalanuvchi kompyuter tizimidir.

Tizimlar turlari:

- ES;
  - DDS;
  - MIS.
- professional ishchi stansiyalari va OAS, TPS

Foydalanuvchilar guruhlari:

- yuqori rahbariyat;
- rahbarlar;
- mutaxassislar va klerklar;
- ijrochilar.

Axborot tizimlarining turli xil foydalanuvchilari

1-jadvalda ekspert tizimi va qarorlarni qo'llab-quvvatlash tizimi o'rtasidagi farqlar keltirilgan.

1-jadval. Ekspert tizimi va qarorlarni qo'llab-quvvatlash tizimi o'rtasidagi farqli xususiyatlar

	DDS	ES
Maqsad	Qaror qabul qilishda insonga yordam berish	Kishilar-ekspertlar faoliyatini takrorlash va ularni almashtirish

Kim tavsiya (qaror qabul) qiladi	Qaror qabul qiluvchi shaxs va tizim	Tizim
Asosiy mo'ljal yo'nalishi	Qaror qabul qilish	Ekspertizani uzatish (ekspert-kompyuter-inson), ekspertizani nusxa ko'payti-rish
Kim ko'proq savol beradi	Qaror qabul qiluvchi shaxs	Kompyuter
Qo'llab-quvvatlash obyektlari	Shaxs, guruh, tashkilotlar	Shaxs (ko'pincha) va guruh
Ko'proq qaysi axborot bilan manipulyasiya qiladi	Sonlar	Belgilar
Muammoli soha tavsifi	Kompleks, keng, murakkab	Tor
Vazifa turlari	Tasodifiy, noyob, kam-dan- kam uchraydigan	Takrorlanuvchi
Ma'lumotlar bazalarining mazmuni	Haqiqiy ahamiyati	Proseduraga oid va haqiqiy ahamiyati
Mantiqiy mulohaza yuritish qobiliyati	Yo'q	Ha, cheklangan
Tushuntira olish imkoniyati	Cheklangan	Ha, bor

Qayd etilgan konsepsiyalardan tashqari turli xil tizimlarning ayrim xususiyatlarini o'zida u yoki bu darajada mujassamlashtirgan boshqa konsepsiyalar ham bo'ladi. Masalan, axborot resurslarini boshqarish konsepsiyasi (IRM – Information Resource Management). U tashqi yoki ichki axborot mahsulotlari asosida qaror qabul qilish, axborot mahsulotlarini yaratish manbai va vositalarini boshqarish imkoniyatlarini namoyon qiladi.

Barcha turdagi tizimlar oqibat natijasida, vaqt o'tishi bilan boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish jarayonlarini yaxshilash, osonlashtirish va arzonlashtirish. Bu – avtomatlashtirilgan axborot tizimi bajaradigan «yordam funksiyasi»dir. Bu to'g'risida 2-jadval tasavvur beradi. Axborot tizimlari evolyusiyasini ularning tashkilotga ta'siri (axborot tizimini harakatdagi biznes shaklga joylashtirish) nuqtai nazaridan ko'rib chiqish mumkin. Buni 3 - jadvaldan ham ko'rsa bo'ladi.

2 - jadval. Axborot tizimlarini boshqaruvda qo'llash

Qaror qabul qiluvchilarning turlari	Tashkiliy daraja		
	Operatsiyalarni boshqarish	Menejment	Strategik rejalashtirish

Tarkiblashtirilgan	Hisob	Byudjet tahlili	Strategik reja
Yarim tarkiblashtirilgan	Zahiralarni boshqarish	Qisqa muddatli bashoratlash (MIS)	Ishlab chiqarishni joylashtirish (DDS)
Tarkiblashtirilmagan	Loyihani taqvimli rejalashtirish	Byudjetni tayyorlash (ESS) Sotuv dasturi	Yangi mahsulotlar chiqarish to'g'risida qaror. Yetkazib beruvchilar va iste'molchilar o'rtasidagi munosabat

3 – jadval. Axborot tizimlarini korxonada darajasida qo'llash

Rivojlanish fazasi	Funksiyalar bayoni	Asbob-uskuna, qurilmalarga misollar
Boshlang'ich	Hisoblash	Kalkulyatorlar, birinchi kompyuter dasturlari, statistik modellari, operatsiyani tadqiq etishning sodda modellari
Oraliq	Qaror qabul qilish uchun axborotlarni qidirish, saqlash va aks ettirish	Ma'lumotlar bazalarini boshqarish tizimi, fayllar tizimlari
Joriy	Tanlab olingan axborotlar asosida qaror qabul qilish uchun hisoblash, do'stona interfeys bilan so'rov tizimi, «nima, agarda...» mazmunidagi tahlil	Moliyaviy modellar, elektron jadvallar, operatsiyalarni tadqiq etish modeli, avtomatik loyihalash tizimi, qarorlar qabul qilish tizimi
Hozir boshlanuvchi va kelajakda davom etuvchi	Qaror qabul qilish jarayonida intellektual qadamlar shakllanishi va bajarilishini osonlashtirish uchun qaror qabul qiluvchi shaxs bilan o'zaro munosabatda bo'lish	Ekspert tizimlari

Hozirgi kunga kelib axborot tizimlari korxonalar menejerlari uchun katta ahamiyat kasb etmoqda, chunki ular korxonaning taraqqiy etish va rivojlanishida asosiy omillardan hisoblanmoqda. Axborot tizimlari asosida korxonalar yangi bozorlarga kirib borishi, yangi tovar va xizmatlarni taklif etishi va biznesni amalga oshirishning yangi usullarini taklif qilmoqda. Biznes-jarayonlarining tubdan o'zgarishiga to'rtta omil jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda, ya'ni **birinchidan** – global iqtisodiyotning paydo bo'lishi va rivojlanishi, **ikkinchidan** - industrial iqtisodiyotning bilim va axborotlarga asoslangan iqtisodiyotga aylanishi, **uchinchidan** – korxonalar boshqaruvining tubdan o'zgarishi va **to'rtinchidan** – kiberkorporasiyalarning (raqamli korporasiya) paydo bo'lishidir.